

UDC 336.7.227

DOI: 10.48077/scihor.23(12).2020.109-120

ECONOMY OFFSHORING IN THE NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Volodymyr Hobela*

Lviv State University of Internal Affairs
79007, 26 Horodotska Str., Lviv, Ukraine

Article's History:

Received: 04.11.2020

Revised: 30.11.2020

Accepted: 15.12.2020

Suggested Citation:

Hobela, V. (2020). Economy offshoring in the national economic security. *Scientific Horizons*, 23(12), 109-120.

*Corresponding author.

Abstract. This study considers the features of modern development of economic systems – intensification of offshoring of economy, which forms the relevance of the study. The purpose of the study is to perform a theoretical analysis of offshoring, to establish its impact on the national economic security and to develop ways to de-offshoring the economy. The methodological basis of the study were general scientific and special methods of cognition, including methods of dialectical cognition, theoretical generalisation and abstraction, methods of economic and statistical analysis, induction, deduction, and synthesis. The study analyses the volume of offshore capital outflows, the volume of tax asymmetry and the volume of offshore economies of different countries, including Ukraine. Proceeding from the analysis data, the study indicated the threatening volumes of offshoring in the modern economy. In addition, the study provided the theoretical analysis of the offshoring process in the system of national economic security, establishing the main reasons, advantages and disadvantages of this process for the national economy. The main threats posed by offshoring the economy and national economic security are highlighted. The definition of the concepts of offshoring and de-offshoring is formed taking into account their security-related importance. It was discovered that a considerable share of the withdrawn capital is returned to the national economy in the form of so-called "round-trip" investments. It is concluded that it is necessary to factor in their safety value for the economy when implementing measures to reduce their volume. The study analysed the ratio of withdrawn capital and external debt of different countries and found that Ukraine is one of the leading countries according to this indicator. The main ways of de-offshoring the Ukraine's economy and ensuring the economic security of the state have been developed

Keywords: offshore jurisdiction, international financial markets, de-offshoring, capital, investments

ОФШОРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В КОНСТРУКТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Володимир Володимирович Гобела

Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, вул. Городоцька, 26, м. Львів, Україна

Анотація. Розглянуто особливості сучасного розвитку економічних систем – інтенсифікація процесів офшоризації економіки, що обумовлює актуальність тематики дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу офшоризації, встановленні її впливу на економічну безпеку держави та розробці шляхів деофшоризації економіки. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові і спеціальні методи пізнання, зокрема методи діалектичного пізнання, теоретичного узагальнення та абстракції, методи економічного та статистичного аналізу, індукції, дедукції та синтезу. У дослідженні проаналізовано обсяги виведення капіталів у офшори, обсягів податкової асиметрії та обсягів офшоризації економік різних держав, зокрема й України. Ґрунтуючись на даних аналізу, вказано на загрозові обсяги офшоризації сучасної економіки. Здійснено теоретичний аналіз процесу офшоризації в системі економічної безпеки держави, встановлено основні причини, переваги та недоліки цього процесу для економіки держави. Виокремлено основні загрози, що становить офшоризація для економіки та економічної безпеки держави. Сформовано визначення понять офшоризація та деофшоризація із врахуванням їхнього безпекового значення. З'ясовано, що значна частка виведених капіталів повертається в економіку держави у вигляді так званих «ground-trip» інвестицій. Зроблено висновок про необхідність врахування їхнього безпекового значення для економіки при запровадженні заходів щодо зменшення їх обсягів. Здійснено аналіз співвідношення виведених капіталів і зовнішнього боргу різних держав та встановлено, що Україна належить до країн-лідерів за цим показником. Розроблено основні шляхи деофшоризації економіки України та забезпечення економічної безпеки держави

Ключові слова: офшорна юрисдикція, міжнародні фінансові ринки, деофшоризація, капітал, інвестиції

ВСТУП

Характерною особливістю глобальної економіки ХХ–ХХІ століття є відчутна трансформація фінансово-економічних відносин, що пов'язані не тільки із глобалізацією та цифровізацією економіки, а й з появою так званих офшорів або офшорних юрисдикцій. Починаючи із середини минулого століття спостерігається поступове переміщення капіталів і фінансово-економічних операцій у офшори, що спричинило виникнення процесу офшоризації економіки. Представники світової економічної спільноти прагнуть зменшити податкове навантаження, що призводить до переміщення значної частки капіталів у офшорні юрисдикції, де податкове навантаження значно менше або взагалі відсутнє. Внаслідок цього зменшується обсяг податкових платежів у загальній структурі ВВП країни, а отже бюджетних доходів, та спостерігається значне зростання обсягів капіталу, що виводиться із країн у офшори. Тобто зростання рівня офшоризації економіки призводить до зростання податкової асиметрії, відтоку капіталів і створює низку загроз для економічної безпеки як окремих держав, так і глобальної економіки.

Офшоризація стала справжнім феноменом сучасної глобальної економіки.

Основними причинами виведення капіталів і фінансових операцій поза межами національних юрисдикцій є надто високе податкове навантаження, як порівняти з офшорними юрисдикціями. Важливу роль у процесі офшоризації світової економіки відіграла глобалізація, а також лібералізація економічних політик, а особливо зовнішньо-економічних політик багатьох держав, формування вільних і відкритих ринків, вільний рух капіталу та інвестицій сприяли інтенсифікації офшоризації національних економік і глобальної економіки. Вагомий внесок у цей процес вніс також науково-технічний прогрес, зокрема розвиток інформаційних і комунікаційних систем, загалом цифровізація економіки. Натомість офшорні юрисдикції формуються з різних причин, в основному це держави з низькими показниками соціально-економічного розвитку або депресивні території, що потребують припливу інвестицій і капіталу. Отож офшоризація як процес, що активно розвивається, відчутно впливає на економіки багатьох країн і світову економіку, на міжнародні

фінансові ринки та ринки капіталу, відповідно істотно впливає на фінансову та економічну безпеку всіх держав світу.

З початку 90-х років розпочався активний процес офшоризації економіки України. Значні обсяги капіталів виводяться за межі держави, обсяг зовнішньоекономічної діяльності із контрагентами з офшорних юрисдикцій постійно зростає, значний обсяг інвестицій в економіку України надходить саме з офшорів. Відповідно спостерігається значний вплив офшоризації на українську економіку, зокрема на економічну безпеку держави. Усе це зумовлює актуальність обраної тематики дослідження, оскільки виникає необхідність розкриття теоретичного змісту офшоризації, з'ясування характеру її впливу на економіку держави та пошуку шляхів мінімізації негативного впливу на економіку з метою забезпечення економічної безпеки держави.

Мета дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу процесу офшоризації та її впливу на забезпечення економічної безпеки держави. Для реалізації зазначеної мети дослідження було окреслено основні завдання, а саме: здійснити теоретичний аналіз офшоризації в системі економічної безпеки держави; встановити позитивні та негативні наслідки офшоризації для економіки; розробити шляхи мінімізації негативного впливу офшоризації на економіку держави.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Основним проблемам офшоризації економіки, тінізації економіки та їхньому впливу на економічну безпеку держави присвячені наукові праці українських та іноземних науковців. Зокрема, Р. Кабрал, А. В. Моллік, Е. Сауседо [1] досліджували взаємозв'язок і вплив обсягів незаконних і злочинних операцій на приплив чи відтік прямих іноземних інвестицій. Р. Гупта, П. Макена [2], які досліджували суть та основні причини ухиляння від сплати податків та уникнення податкових платежів, розробили альтернативне теоретичне обґрунтування взаємозв'язку ухиляння від сплати податків та інфляції. Р. К. Гоель, Дж. В. Саноріс, Ф. Шнайдер [3] розглянули вплив офшоризації економіки та тіньової економіки на економічне зростання та розвиток держави у довгостроковому періоді, а також розробили основні напрями легалізації економіки. Р. Хендрікс, Р. Фернандес [4] здійснили аналіз впливу офшорних юрисдикцій на світову економіку, досліджували масштаби

та наслідки відтоку капіталів у офшори та спрогнозували основні напрями розвитку глобальної економіки. П. Фев, А. Моура, О. П'єррар [5] досліджували офшоризацію економіки, зокрема офшоризацію банківського сектору та вплив офшоризації на фінансову стабільність і безпеку. О. Апостол і А. Поп [6] досліджували вплив корупції і бюрократії у посткомуністичних країнах на поширення неолібералізму, проаналізували вплив етичних мотивів і податкового консалтингу на ментальність платників податків та на обсяг сплати податків. П. Сікка і Х. Вільмотт [7] досліджували практику використання трансфертного ціноутворення та його вплив на обсяг сплати податків, відтік капіталу та на фінансову стратифікацію населення. Х.М. Аржіль-Бош, Д. Равенда та Х. Гарсія-Бландо [8] досліджували взаємозв'язок електронної комерції та соціальної відповідальності підприємств та, зокрема вплив електронної комерції на оподаткування заробітної плати працівників. А. Брізі, М. Джакомантіо, Б.М. Шумпе та Л. Манетті [9] здійснили аналіз факторів впливу на обсяг сплати податків і встановили вагомий вплив на цей процес морально-етичних норм підприємця, рівень його соціальної відповідальності та рівень довіри до уряду.

З.С. Варналій [10] розглядав офшоризацію з позиції безпекознавства та її вплив на економіку. Дослідник визначив офшоризацію як інституціональну загрозу економічній безпеці держави, досліджував шляхи деофшоризації економіки України як пріоритетного напрямку безпекової діяльності. М.І. Карлін, О.В. Борисюк [11] розглянули основні юрисдикції в межах Європи, Азії, Америки та Африки, що вважаються офшорними, розкрили специфіку та особливості функціонування офшорів, а також охарактеризували особливості функціонування територій і юрисдикцій, які відповідно до законодавства України є офшорними. О.В. Лебідь, В.О. Гаркуша [12] проаналізували позитивні та негативні наслідки діяльності офшорів використавши методику SWOT-аналізу, розглянули наслідки невтручання держави в діяльність економічних суб'єктів з використанням офшорів, здійснили оцінку впливу офшорних операцій на економіку України та обґрунтували наявність основних загроз, спричинених активним використанням офшорних юрисдикцій українським бізнесом. І.С. Луценко [13] досліджував методичні підходи до оцінки рівня податкової безпеки держави та запропонував індикатори оцінки рівня податкової безпеки, а також їх

граничні значення. З. Луцишин, Н. Южаніна та Т. Фролова [14] досліджували економічний зміст і сутність офшоризації, масштаби та наслідки впливу капіталу із української економіки в офшори, дослідили основні схеми виведення капіталів і відмивання «брудних» грошей, розглянули стан та основні проблеми офшоризації економіки України. Є.В. Редзюк [15] досліджував роль і масштаби офшоризації та її вплив на економіку України, розробив низку заходів щодо стимулювання повернення в Україну раніше вивезених капіталів. П. О. Черномаз та І. С. Субачева [16] досліджували офшоризацію як окрему економічну категорію, проаналізували ефективність методики розрахунку коефіцієнта офшоризації економіки та його вплив на економічну безпеку держави.

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Методологічну основу дослідження теоретичного змісту офшоризації та розробки рекомендацій щодо мінімізації її негативного впливу на економіку становлять фундаментальні дослідження зарубіжних та українських вчених з теоретичних і прикладних аспектів офшоризації економіки. Дослідження ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що використовувались для з'ясування суті та особливостей процесу офшоризації сучасних глобалізованих економічних систем. Використання методів діалектичного пізнання, теоретичного узагальнення та абстракції дало змогу дослідити та уточнити сутність поняття «офшоризація», особливо сприйняття його через призму безпекознавства. Застосування методу історико-теоретичного аналізу дало змогу виокремити причини зародження та становлення феномену офшоризації. Використання методу системного аналізу дозволило уточнити суть понять «офшоризація» та «деофшоризація».

Використання методів економічного та статистичного аналізу дало змогу оцінити масштаби здійснення фінансово-економічних операцій з використанням офшорних юрисдикцій, визначити обсяги капіталів, виведених у офшорні юрисдикції різних держав світу. Визначення переваг і недоліків офшоризації для бізнесу стало можливим завдяки використанню методу індукції. Виокремлення загроз, що може спричинити високий рівень офшоризації для економіки України, досліджено за допомогою використання методу дедукції. Визначення взаємозв'язку між обсягом прямих іноземних інвестицій та «round-trip»

інвестицій відбулося з використанням методу синтезу.

Для встановлення основних держав-інвесторів в українську економіку, регіонів-реципієнтів прямих міжнародних інвестицій і коефіцієнтів офшоризації економіки різних держав світу, було використано методи статистичного аналізу та графічний метод. Використання гіпотетичного методу та методу формалізації дозволили сформулювати рекомендації для деофшоризації економіки України. Формування висновків дослідження ґрунтувалося на використанні методу узагальнення.

Інформаційну базу дослідження становили наукові статті та інші публікації українських та іноземних учених, дані Державної служби статистики України та інших статистичних організацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Генезис офшоризації як суспільно-економічного феномену

Існує велика кількість термінів для позначення територій, де податкове навантаження дуже низьке у порівнянні з іншими країнами або відсутнє взагалі. Такі юрисдикції приваблюють багатьох економічних суб'єктів, особливо представників міжнародного бізнесу, для розміщення капіталу та проведення фінансових операцій. Зокрема, вживаються поняття податковий оазис, податковий рай чи податкова гавань. Проте найбільшого поширення набув термін офшор. «Офшор» походить від англійського словосполучення «*off shore*», що означає – поза берегом, поза межами. Отож офшор – це територія, поза межами національної юрисдикції, де встановлені значно нижчі податки або ж вони зовсім відсутні та доволі спрощена форма контролю та звітності. Відповідно офшорна юрисдикція – це територія (країна), на яку поширюються дії пільгових умов оподаткування та ведення бізнесу відповідно до діючого законодавства. Офшор за своєю сутністю дуже схожий із вільними економічними зонами, проте відрізняється від останніх тим, що зазвичай пільгові умови оподаткування встановлюються для компаній-нерезидентів. У вільних економічних зонах пільгами користуються компанії-резиденти, що здійснюють господарську діяльність на території вільної економічної зони, а в офшорах пільгами користуються компанії-нерезиденти, що здійснюють господарську діяльність за межами офшору. Хоча на думку багатьох дослідників, офшори є видами вільних економічних зон, що мають свої характерні відмінності.

Попри те, що стрімкий розвиток офшорного бізнесу припадає на 1960–1970 роки, наявність території із пільговим режимом оподаткування сягає початку нашої ери. Багато грецьких островів довкола Афін встановлювали менші ставки ввізного та вивізнього мита ніж Афіни, відповідно більшість вантажів розвантажувалося саме в їх портах, а далі нелегально переправлялись у Афіни, де діяли надто високі митні тарифи. Таким чином бажання оптимізувати податкові та митні платежі притаманне підприємцям уже давно. Згодом пільгові режими оподаткування запроваджувалися у Фландрії, що ледь не розорило англійських торговців шерстю, а також у деяких штатах США у XVI–XVIII ст. Багато прототипів офшорів було створено у вигляді «порто-франко» – вільних портів. Тобто портів, у яких встановлювалися пільгові умови оподаткування. Зокрема, статус «порто-франко» було надано таким чорноморським портам, як: Одеса, Феодосія та Батумі.

Згодом на окремих територіях Британської Імперії, особливо у країнах Карибського басейну, запроваджували пільгові режими оподаткування, відповідно цей перелік суттєво розширювався і тепер становить близько 100 територій із пільговим режимом оподаткування.

Сучасні обсяги руху капіталів через офшори вражаючі. Зокрема, близько 10 % усього світового капіталу зосереджено в офшорах, більше 50 % світової торгівлі проходить через офшори [14], за приблизними підрахунками, загальна сума активів розміщених у офшорах становить від 21 до 32 трлн дол. США [13], приблизно третина капіталу у формі депозитів знаходяться у офшорах за даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), що становить близько 11,5 трлн дол. США [15]. Обсяги виведення капіталів з країн у офшори теж вражують, на рис. 1. наведені дані за період 1970–2016 рр.

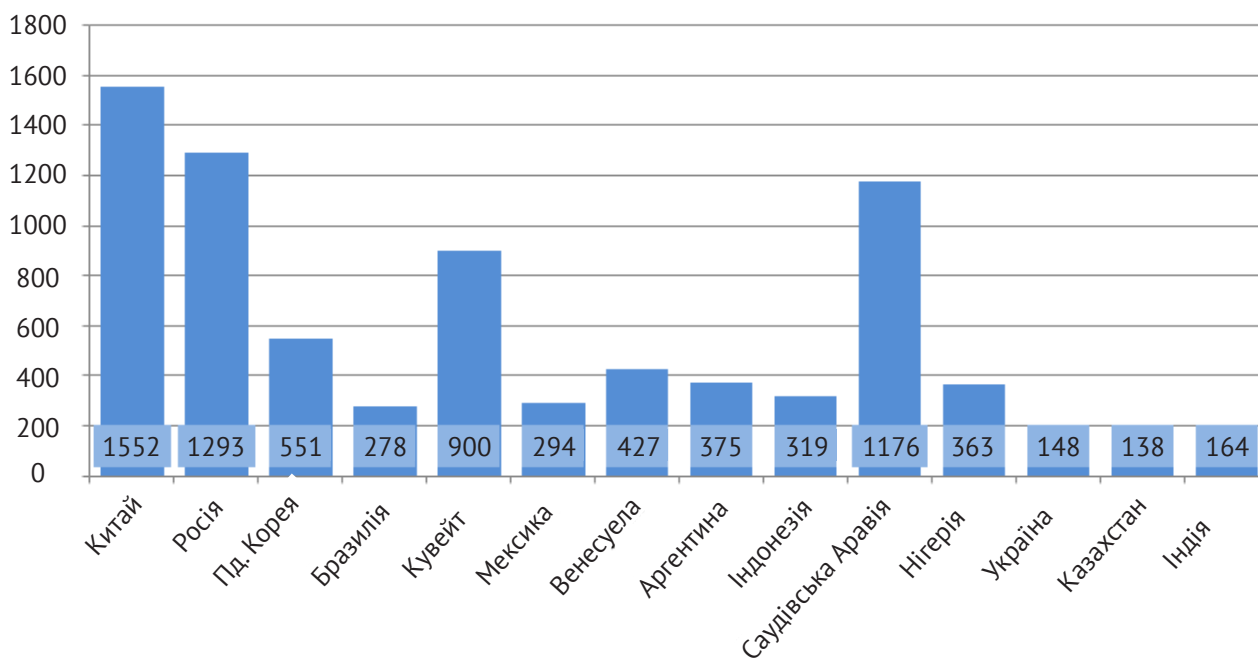

Рисунок 1. Обсяг капіталів, виведених у офшорні юрисдикції у 1970–2016 рр., млрд дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [17]

За підрахунками [18], 89 % провідних американських корпорацій і 99 % провідних корпорацій ЄС розміщують свої структурні підрозділи у офшорних юрисдикціях. Що стосується пострадянських країн і України, зазначимо, що більша частка капіталу повертається в країну у вигляді інвестицій у різні сфери економіки, проте обсяги капіталу нагромаджені в офшорах також вагомі. Представники бізнесу Росії, Казахстану та України зберігають приблизно 40 % капіталу в офшорах.

Варто зауважити, що аналогічний показник у США та Японії становить тільки 2 %, а в ЄС – 10 % [19]. Український бізнес найактивніше використовує Кіпр для зменшення податкового навантаження та виведення капіталу. За підрахунками експертів, обсяг капіталу, розміщеного на Кіпрі, сягає близько 30 млрд дол. США [20], а за період з початку російської агресії на Кіпр було виведено активів на суму понад 500 млрд грн [15; 21].

Враховуючи зростаючу популярність офшорів

у наш час, поруч із поняттям «офшор» у наукових публікаціях та у засобах масової інформації дуже часто використовується термін «офшоризація». Проте єдиного підходу до визначення цього терміну немає. Низка науковців розглядає офшоризацію як процес, що протікає на трьох рівнях: на мікрорівні (підприємства), на макрорівні (національна економіка) та на мегарівні (глобальна економіка) – та є сукупністю процесів розширення переліку економічних суб'єктів, що використовують офшорні юрисдикції з метою оптимізації економічного середовища, середовища співробітництва та досягнення сприятливих соціально-економічних і політичних умов ведення бізнесу, а також посилення їхнього впливу на розвиток глобальної економіки шляхом тінювального переміщення капіталу через державні кордони. Таке переміщення зазвичай здійснюється завдяки трансфертному ціноутворенню, що дозволяє розподіляти кошти між структурними підрозділами. Проте, на практиці такі дії є всього лише легальним способом переміщення капіталу до офшорів з метою зменшення оподаткування [7].

На думку З. С. Варналія, офшоризація – це процес негативного впливу офшорної діяльності на національну економіку, що проявляється у непродуктивному виведенні капіталу в офшорні юрисдикції з метою оптимізації умов інвестування, мінімізації або ухилення від оподаткування та відмивання «брудних» грошей. Науковець вважає це зрадою національним інтересам і загрозою державності України [10]. П.О. Черномаз і І.С. Субачева «офшоризацію» трактують як процес впливу офшорної діяльності на економіку, що відображається у виведенні капіталу за допомогою створення та використанні офшорних фірм з метою уникнення або мінімізації оподаткування. Науковці пропонують розраховувати коефіцієнт офшоризації економіки, зростання якого свідчить про істотний вплив на економіку офшорних юрисдикцій і відповідно збільшенням загроз для національної економіки [16]. Загалом погоджуємося із визначенням «офшоризації» науковцями, проте вважаємо, що даний процес слід розглядати через призму економічної безпеки держави та легалізації економіки.

Офшоризація та економічна безпека держави: механізм взаємодії

Серед основних причин офшоризації національної економіки та низки економік пострадянських країн, експерти називають можливість захистити

майнові та інтелектуальні права, право власності, що порушуються та не можуть у повному обсязі бути забезпеченими органами державної влади. На теренах пострадянського простору спостерігається значний рівень регуляторного та політичного впливу на бізнес, високий рівень корупції, значна кількість рейдерських захоплень та інших прикладів порушення прав і свобод. Саме тому офшори стали легальним і доступним способом захистити свій бізнес від прояву таких загроз [20].

Отже вважаємо, що офшоризація – це процес переміщення капіталів і фінансових операцій з національних до офшорних юрисдикцій. Причини цього явища можуть бути різні, проте, з безпекового погляду, результат однаковий – переміщення капіталу та фінансових операцій, що дозволяє зменшити базу оподаткування в національних юрисдикціях і зменшити податкові зобов'язання, що становить загрозу економічній безпеці держави. Натомість зворотним процесом є деофшоризація. Відповідно поняття «деофшоризації» трактуватимемо як процес переміщення капіталів і фінансових операцій з офшорних до національних юрисдикцій.

Отже, офшоризація сприяє формуванню низки переваг і містить ряд загроз для бізнесу. До переваг офшоризації доцільно зарахувати:

- низьке податкове навантаження та спрощена система звітності;
- спрощений доступ до міжнародних фінансових ринків;
- захищеність майнових та інших прав, міжнародна правова захищеність від корупції і рейдерства, судовий захист відповідно до положень міжнародного права;
- конфіденційність інформації стосовно власників бізнесу та обсягів фінансово-економічної діяльності, а також захист такої інформації.

Незважаючи на значну кількість переваг, офшоризація несе певні загрози для бізнесу, серед них виокремимо такі:

- посилена увага фіскальних і правоохоронних органів до зареєстрованих у офшорах підприємств;
- державні обмеження на придбання активів нерезидентами, необхідність отримання ліцензій для діяльності тощо;
- державні бар'єри щодо діяльності у сфері забезпечення національної безпеки та військово-промислового комплексу;
- погіршення ділової репутації через використання офшору, необхідність доводити, що капітал,

яким володіє компанія, не набутий злочинним шляхом.

Офшоризація сприяє формуванню низки загроз не тільки для бізнесу, але й для економіки держави зокрема:

- зменшення податкових надходжень і доходів бюджету;
- відтік капіталу за кордон;
- виведення незаконно отриманих коштів та їх легалізація;
- тонізація економіки.

Перевагами офшоризації для економіки держави є наявність гнучких і дієвих механізмів реінвестування коштів у національну економіку завдяки доступу до світової фінансової системи, а також можливість уникнення правових колізій і захист бізнес-структур відповідно до положень міжнародного права.

Доцільно звернути увагу на ще одну причину популярності та поширення офшорів – вигідні умови для інвестування та розвитку бізнесу. Частина капіталу, що виводиться з країни, згодом повертається у вигляді іноземних інвестицій. Такі інвестиції у сучасній економіці отримали назву «*round-trip*» інвестицій від англійського словосполучення «*round-trip*», що дослівно означає «подорож туди-назад». Зазначений термін використовується в телекомунікації для позначення часу, що необхідний для передавання сигналу від передавача до отримувача. Відповідно «*round-trip*» – це українські інвестиції, що попередньо були виведені до офшорних юрисдикцій, а згодом повернулися як іноземні інвестиції. На рис. 2 зображено співвідношення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та «*round-trip*» інвестицій в Україні.

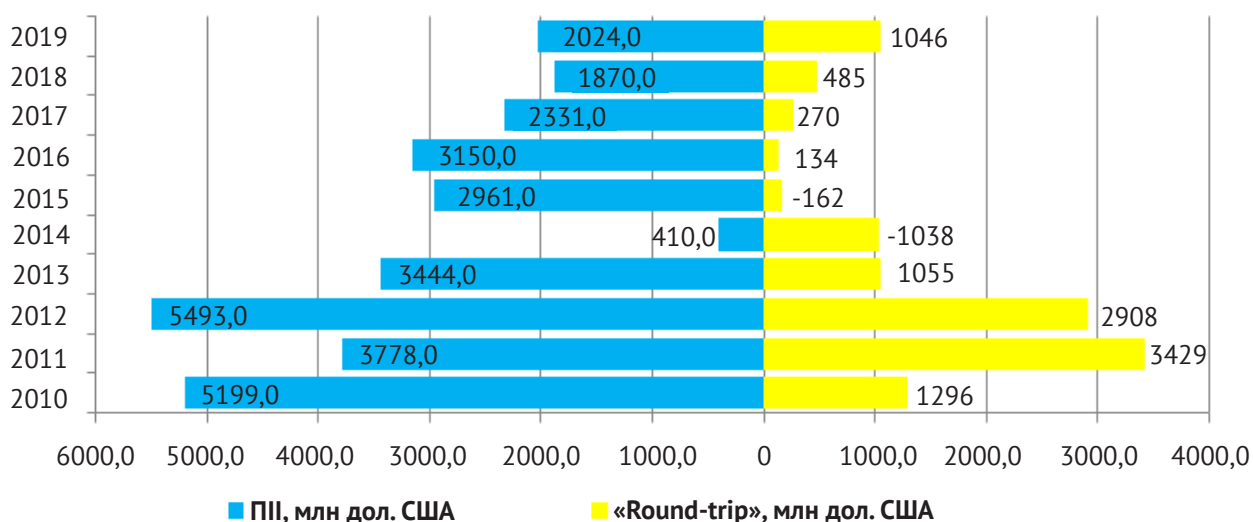

Рисунок 2. Співвідношення прямих іноземних інвестицій та «*round-trip*» інвестицій за 2010–2019 рр., млн дол. США.

Загалом повторне інвестування є важливим процесом для економіки України, оскільки в останні десятиліття такі схеми стають не тільки звичним явищем, але й основним джерелом фінансування української економіки та забезпечення економічного розвитку. На рис. 3 зображені основні країни-інвестори в економіку України.

Унаслідок здійсненого аналізу робимо висновок, що основним інвестором в українську економіку є економічні суб'єкти, що розміщені на Кіпрі та в Нідерландах – двох найвідоміших і найпопулярніших офшорних юрисдикціях в Європі. Відповідно об'єктами інвестування є Київ,

Київська та Дніпропетровська область – адміністративно-територіальні одиниці, на теренах яких сконцентровано значну частку українського промислового потенціалу.

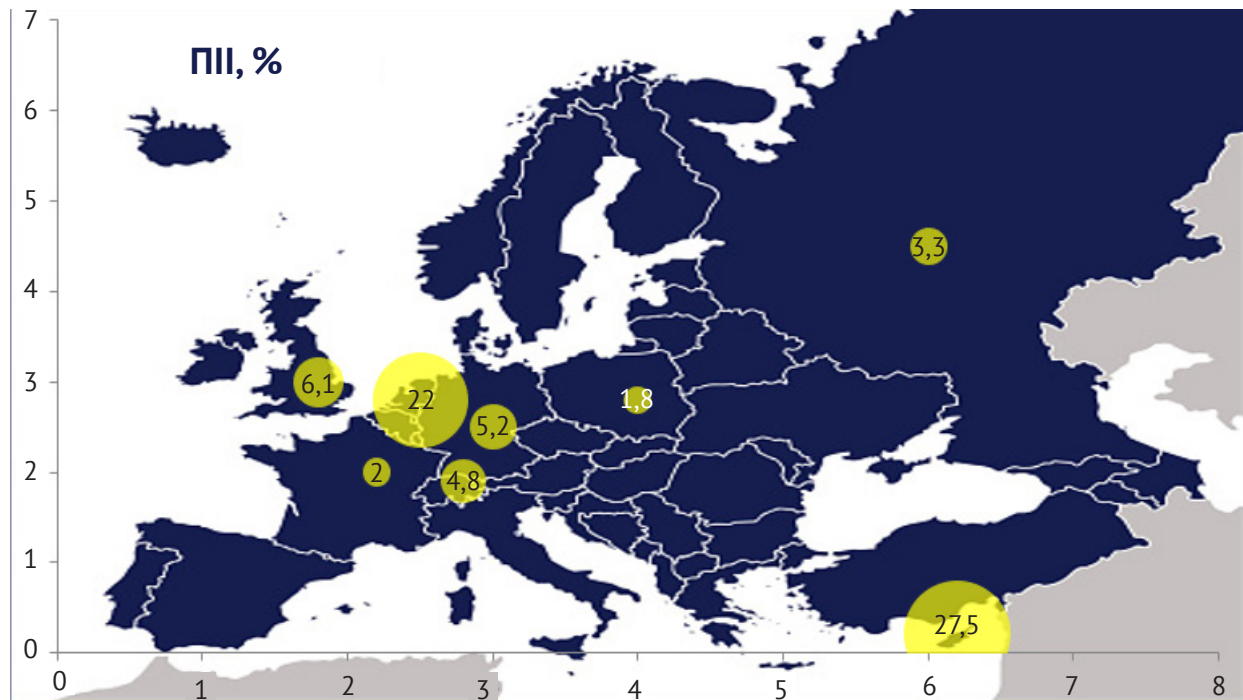

Рисунок 3. Картографічне відображення країн-походження інвестицій в українську економіку, %

Джерело: розроблено автором за даними [22]

Проаналізувавши динаміку прямих іноземних інвестицій і динаміку «round-trip» інвестицій (рис. 4) можна зробити висновок про високий рівень їх залежності. Тільки в 2016 році був порівняно слабкий кореляційний зв'язок, у всі інші аналізовані роки зв'язок доволі суттєвий. Відповідно динаміка та, певною мірою, обсяг прямих іноземних інвестицій напряму залежить від «round-trip» інвестицій. Таким чином істотний

вплив на зменшення обсягів «round-trip» інвестицій може спричинити значне зменшення загального обсягу прямих іноземних інвестицій, що істотно вплине на економічну безпеку держави. Тому при розробці заходів зменшення обсягів зазначеного виду інвестування варто враховувати його безпекове значення на даному етапі розвитку економіки України.

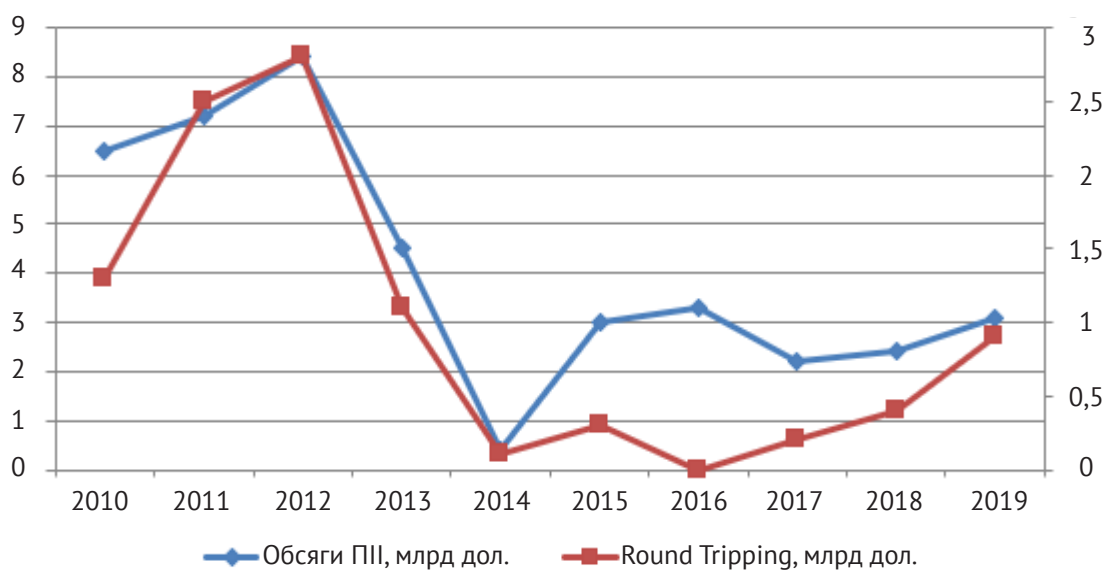

Рисунок 4. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій і «round trip» інвестицій, млрд дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [23]

Варто наголосити також на важливості процесу повернення інвестицій і реінвестування для забезпечення економічної безпеки держави та легалізації економіки. Зокрема зазначимо, що у деяких країн обсяги виведених капіталів значно перевищують обсяги їхнього зовнішнього боргу (рис. 5). Зокрема, в Україні таке співвідношення (виведений капітал / зовнішній борг) становить 1,29. Тобто обсяг виведених капіталів на 29 %

перевищує обсяг зовнішнього державного боргу. Відповідно не менш важливим напрямом діяльності є повернення виведеного капіталу в Україну, що передбачає введення механізмів повернення активів і запровадження амністії капіталів. Такі заходи сприятимуть поверненню капіталів, деофшоризації економіки та забезпеченню економічної безпеки держави.

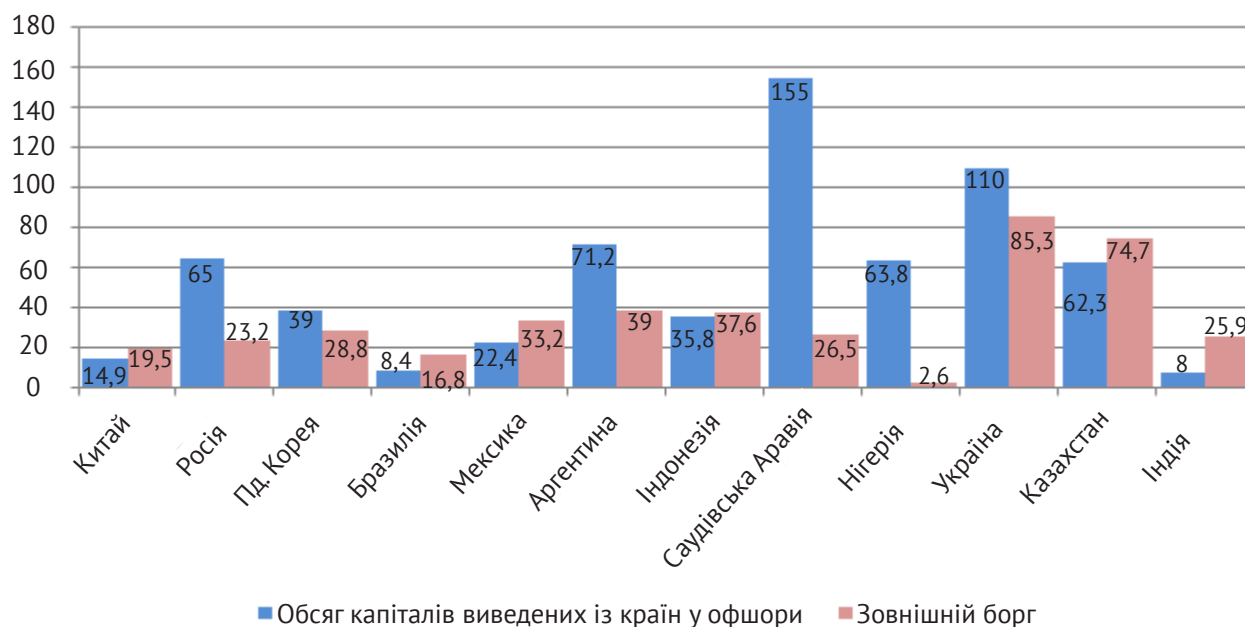

Рисунок 5. Співвідношення обсягу виведених у офшори капіталів та зовнішнього боргу країни, млрд дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [22]

Тому, враховуючи історичні аспекти та сучасні тенденції, офшоризацію варто розглядати не тільки як процес ухиляння від сплати податків, а і як процес оптимізації економічної діяльності, що певною мірою сприяє розвитку бізнесу та економічному розвитку. Також варто зауважити, що, відповідно до досліджень вчених [9], на обсяг сплати податків і величину податкової асиметрії мають вплив не тільки ставки податків, штрафні санкції за несплату податків і тарифи на послуги аудиторів, але й морально-етичні цінності, рівень соціальної відповідальності підприємця та рівень його довіри до уряду, точніше віра в те, що податкові надходження використовуються для покращення суспільного добробуту [9]. Тому високий рівень соціальної відповідальності та довіри до уряду сприяє формуванню податкової культури підприємців і відповідно обсяг податкових надходжень зростає, а податкова асиметрія зменшується. Відповідно низький рівень довіри до уряду та соціальної відповідальності сприяє офшоризації економіки. Саме тому більшість міжнародних компаній та інших представників

міжнародного бізнес-середовища використовують офшори у своїй фінансовій діяльності.

Враховуючи розвиток сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, а також процеси глобалізації, офшоризацію варто розглядати також як наслідок економічної глобалізації. Окремі науковці [8] дослідили, що глобалізація та цифрова економіка можуть мати негативний вплив на економічну безпеку держави. Зокрема, електронна комерція є зручним інструментом ухиляння від сплати податків, особливо від оподаткування зарплатні. Тобто, у сучасних умовах лібералізації економічних систем, лібералізації руху капіталів та інтеграції національних економік у світову економічну систему, запобігти виведенню капіталів і зменшити податкову асиметрію дуже важко, а процес офшоризації можна вважати логічним продовженням глобалізації та розвитку світової фінансової системи. Запобігання та сповільнення офшоризації стане можливим тільки тоді, коли суттєво зменшиться відмінність у розмірах податкового навантаження у різних країнах.

Загалом же офшоризація економіки є негативним явищем для національної економіки, оскільки істотно впливає та збільшує обсяги тіньової економіки, проте її поширення викликане також іншими причинами, окрім зменшення або уникнення оподаткування. Зокрема мова йде про можливість правового захисту українського бізнесу особливо від рейдерства, уникнення надмірного адміністративного тиску з боку фіскальних служб та уникнення політичного тиску на бізнес. Недосконалість податкової системи та законодавства, значний рівень криміналізації та корумпованості суспільства і влади призвели до стрімкої офшоризації національної економіки наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років. Відповідно вважаємо, що не потрібно відкидати ці причини зростання офшоризації економіки України, оскільки без їх вирішення зменшити обсяги офшоризації економіки неможливо, а отже – здійснити легалізацію економіки.

Деофшоризація економіки як інструмент зміцнення економічної безпеки України

Підсумовуючи результати теоретичного аналізу зауважимо, що актуальною проблемою на сьогодні стає необхідність деофшоризації економіки для її легалізації та забезпечення економічної безпеки держави. Необхідно зазначити, що офшоризація стала загрозою не тільки для української економіки, але й для економіки багатьох держав та для глобальної економіки. Саме тому у 2013 році ОЕСР розробила план розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування (план *BEPS*), основним завданням якого є запобігання перетіканню капіталів до офшорних юрисдикцій. Понад 100 країн приєдналися до зазначеного плану, зокрема й Україна. Варто зупинитися на чотирьох пунктах зазначеної угоди, що є обов'язковими для всіх країн-учасниць:

- спільна протидія недобросовісній податковій практиці;
- запобігання зловживанню певних положень договорів про уникнення подвійного оподаткування;
- гармонізація та оптимізація вимог щодо документування трансфертного ціноутворення;
- розробка та підвищення ефективності механізму вирішення суперечок між державами, що стосуються питань оподаткування.

Загалом визнаючи важливість дотримання зазначених положень, зупинимося на основних пропозиціях, що, на думку автора, сприятимуть

деофшоризації економіки та її легалізації. Першочергово необхідно вирішити проблеми, що спонукають суб'єктів господарювання обирати офшорні юрисдикції, окрім бажання зменшення податкового навантаження – захист майнових, інтелектуальних та інших прав, що порушуються в Україні, захист бізнесу від рейдерства, доступ до дієвих і надійних фінансових інструментів на міжнародному ринку. Таким чином пропонуємо низку рекомендацій для деофшоризації економіки та забезпечення економічної безпеки України:

1. Удосконалення українського законодавства щодо протидії рейдерству, захисту майнових, інтелектуальних та інших прав і свобод громадян.

2. Покращення ринкового середовища ведення бізнесу, покращення інвестиційного клімату – такі заходи повинні бути системними та повинні передбачати підвищення прозорості роботи судових органів, розвиток фінансової інфраструктури, відновлення авторитету влади та владних інститутів, підвищення інвестиційної привабливості шляхом економічної та політичної стабілізації в державі.

3. Імплементация процедур регулювання контрольованих іноземних корпорацій. Зазначені заходи дозволять включати доходи фізичних осіб резидентів, що володіють компаніями нерезидентами, до валових податкових зобов'язань. Такі заходи дозволять протидіяти міграції капіталів між компаніями, що де-факто належать одній фізичній особі.

4. Запровадження обов'язкової системи звітності для резидентів, які володіють бізнесом за межами національних юрисдикцій.

5. Посилення правил трансфертного ціноутворення, що дозволить обмежувати маніпулювання цінами на товари та послуги у фінансових розрахунках, які здійснюються між пов'язаними особами резидентами різних країн.

6. Укладання угод про співпрацю та угод щодо обміну податковою інформацією у сфері порушення податкового законодавства.

7. Протидія відмиванню «брудних» грошей, отриманих незаконними шляхами.

8. Формування ефективних механізмів повернення активів і запровадження амністії капіталів, оптимізувати ставки податків на виведення капіталів.

9. Посилення відповідальності за порушення податкового законодавства та забезпечення справедливого податкового середовища для всіх економічних суб'єктів і всіх секторів економіки.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати дослідження варто зазначити, що проблеми офшоризації притаманні не тільки українській економіці, але й світовій. Обсяг прямих іноземних інвестицій значною мірою залежить від повторного інвестування капіталів, раніше виведених у офшори – «round-trip» інвестицій. Відповідно розробляючи заходи зменшення обсягу «round-trip» інвестицій необхідно враховувати їх безпекове значення для економіки.

Протягом останніх років світова спільнота створює всі умови для деофшоризації економіки, відповідно можна припустити, що в майбутньому зазначена проблема вирішуватиметься як для світової економіки, так і для української. Для реалізації цього необхідно виконувати умови передбачені планом *BEPS* і впровадити низку запропонованих заходів деофшоризації економіки, що передбачають удосконалення вітчизняного законодавства для покращення інвестиційного клімату та запровадження заходів протидії рейдерству. Разом з тим необхідно дещо посилити системи звітності, відповідальність за порушення податкового законодавства, контроль за трансфертним ціноутворенням та ін. Враховуючи обсяги виведення та накопичення капіталів у офшорах, необхідно лібералізувати норми українського законодавства щодо повернення та амністії капіталів.

REFERENCES

- [1] Cabral, R., Mollick, A.V., & Saucedo, E. (2018). Foreign direct investment in Mexico, crime, and economic forces. *Contemporary Economic Policy*, 37, 68-85. doi: 10.1111/coep.12401.
- [2] Gupta, R., & Makena, P. (2020). Why must it always be so Real with tax evasion? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 78, 304-308. doi: 10.1016/j.qref.2020.04.006.
- [3] Goel, R.K., Saunoris, J.W., & Schneider, F. (2018). Growth in the shadows: Effect of the shadow economy on U.S. economic growth over more than a century. *Contemporary Economic Policy*, 37, 50-67. doi: 10.1111/coep.12288.
- [4] Hendrikse, R., & Fernandez, R. (2019). *Offshore finance: How capital rules the world*. Washington: Transnational Institute.
- [5] Feve, P., Moura, A., & Pierrard, O. (2019). Shadow banking and financial regulation: A small-scale DSGE perspective. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 101, 130-144. doi: 10.1016/j.jedc.2019.02.001.
- [6] Apostol, O., & Pop, A. (2019). Paying taxes is losing money': A qualitative study on institutional logics in the tax consultancy field in Romania. *Critical Perspectives on Accounting*, 58, 1-23. doi: 10.1016/j.cpa.2018.05.001.
- [7] Sikka, P., & Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21, 342-356. doi: 10.1016/j.cpa.2010.02.004.
- [8] Argilés-Bosch, J.M., Ravenda, D., & Garcia-Blandón, J. (2020). E-commerce and labour tax avoidance. *Critical Perspectives on Accounting*. doi: 10.1016/j.cpa.2020.102202.
- [9] Brizi, A., Giacomantonio, M., Schumpe, B.M., & Mannetti, L. (2015) Intention to pay taxes or to avoid them: The impact of social value orientation. *Journal of Economic Psychology*, 50, 22-31. doi: 10.1016/j.joep.2015.06.005.
- [10] Varnalii, Z.S. (2018). Offshorization is an institutional threat to Ukraine's national economic security and statehood. *Public management of Ukraine's economy in the face of threats to statehood: A collection of Panel discussions materials* (pp. 7-8). Kyiv: KNEU.
- [11] Karlin, M.I., & Borysiuk, O.V. (2016). *Financial offshore*. Lutsk: Vezha-Druk.
- [12] Lebid, O.V., & Harkusha, V.O. (2019). Features of offshore zones and their role in the system of world financial centers. *Business Inform*, 11, 290-296.
- [13] Lutsenko, I.S. (2015). Methodical approach to assessing the level of tax security of the state. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 12, 159-163.

- [14] Lutsyshyn, Z., Yuzhanina, N., Frolova, T., Mazur, M., & Perebyynis, D. (2019). Modern offshore business in the context of national fiscal security. *Journal of International Economic Policy*, 1(30), 70-112.
- [15] Redzyuk, Ye.V. (2015). Offshore world economy: Prospects for Ukraine and world. *Bulletin of the Association of Doctors of Philosophy of Ukraine*, 11. Retrieved from <http://aphd.ua/publication-34>.
- [16] Chernomaz, P.O., & Subachieva, I.S. (2016). Offshorization of the economy as an economic category. In *Current issues of the world economy and international economic relations: Proceedings of the XI scientific-practical conference of young scientists* (pp. 365-370). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University.
- [17] Official website of the Tax Justice Network. (n.d.). Retrieved from: <https://www.taxjustice.net/>.
- [18] Offshore in the World: 7 keys for understanding. (2016). Retrieved from <https://clck.ru/T25r6>.
- [19] Dergachev, V. (2011). *Offshore geopolitics*. Retrieved from <https://cutt.ly/Ej6kkqM>.
- [20] Kostyuk, B. (2016). *Offshorization of Ukraine's economy. What shall we do?* Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/27667157.html>
- [21] Vyhovska, L. (2015). *Half a billion hryvnias*. Retrieved from <http://nv.ua/ukr/publications/timur-hromajev-golova-nktspr-71149.html>.
- [22] Official website of the World Bank Group. (n.d.). Retrieved from <https://data.worldbank.org/>.
- [23] Official website of National Bank of Ukraine. (n.d.). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic>